

технічний прогрес, людина як і будь-яка жива істота планети, залежна від умов середовища, здатна дбайливо відноситися до природи.

Висновки... Застосування еколого-еволюційного підходу як методології пізнання цілісності живої природи з метою інтеграції змісту біологічної освіти сприяє формуванню цілісної свідомості учнів, цілісності та глобальності їх мислення, високих рівнів інтелекту та культуру поведінки як того вимагає сучасне суспільство. Інтеграція змісту шкільної біологічної освіти відкриває шлях до формування цілісної свідомості учнів, цілісності та глобальності їх мислення, психічного та тілесного здоров'я, високих рівнів інтелекту як того вимагає сучасне суспільство.

Література

1. Біологія 7-11 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів 12-річної школи. – К. : Перун, 2006. – 84 с.
2. Біологія : програма для середньої загальноосвітньої школи, 6-11 кл. – К. : Шкільний світ, 2001– 84 с.
3. Вернадский В. И. Размышления натуралиста. Научная мысль как планетное явление / В.И. Вернадский. – М. : Наука, 1977. – 176 с.
4. Зверев И. Д. Межпредметные связи в современной школе / И. Д. Зверев, В. Н. Максимова – М. : Просвещение, 1981. – 289 с.
5. Клепко С. Ф. Интегративна освіта і поліморфізм знань / С. Ф. Клепко. – Київ-Полтава : ПОІППО, 1998. – 235 с.

Анотація

У статті розглядається проблема втілення еколого-еволюційного підходу у змісті шкільної біологічної освіти. Розкрито значення еколого-еволюційного підходу в розумінні цілісності живої природи, який реалізує інтегруючу роль ідеї еволюції та екологічного виховання учнів.

Аннотация

В статье рассматривается проблема внедрения эколого-эволюционного подхода в содержании школьного биологического образования. Раскрыта роль эколого-эволюционного подхода в целостном понимании живой природы, который способен реализовать интегрирующую роль идеи эволюции и экологического воспитания школьников.

Summary

The article focuses on proving of introduction of ecological-evolutional approach is examined in maintenance of school biological education. The role of ecological-evolutional approach is exposed in the integral understanding of living nature, which is able to realize the integrating role of idea of evolution and ecological education of schoolboys is exposed.

Ключові слова: еколого-еволюційний підхід, цілісність живої природи, цілісні знання, біологія.

Ключевые слова: эколого-эволюционный подход, целостность живой природы, целостные знания, биология.

Key words: ecological-evolutional approach, integrity of living nature, integral knowledge, biology.

Подано до редакції 19.10.2011.

УДК 37.04

©2012

Рябовол Л.Т.

ЦІЛІ ТА ЗАВДАННЯ УРОКУ ПРАВОЗНАВСТВА

Постановка проблеми у загальному вигляді... Визначення цілей та завдань уроку завжди було предметом особливої уваги науковців та вчителів-практиків. На сучасному етапі розвитку української школи та педагогіки в умовах формування нової освітньої парадигми, в основі якої – особистісно орієнтований, компетентнісний, діяльнісний підходи, дослідження цієї проблематики набуває особливої актуальності. Доцільність визначення цілей та завдань на сучасних засадах обґрунтовується тим, що ціль відіграє визначальну роль та має значення інтегруючого компонента у формуванні системи, якою є урок як дидактична одиниця. Це означає, що ціль детермінує обсяг та структуру змісту, вибір методів, засобів і технологій навчання. Крім того, методично правильно сформульована ціль – це важливий засіб спонукання до дії, мотивації, активізації й стимулювання пізнавальної діяльності учнів, за умови чіткого визначення, вона як конкретне уявлення кінцевих результатів навчання є найважливішою умовою його ефективності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми...

Проблему визначення цілей та завдань уроку на загальнодидактичному рівні досліджували Ю.Бабанський, В.Бондар, С.Гончаренко, Т.Ільїна, В.Малафіїк, С.Пальчевський, О.Савченко та ін. Описано до цілей навчання суспільствознавства у контексті дослідження готовності майбутніх учителів до професійної діяльності зверталася Т.Бакка. Цілевизначення історії як суспільствознавчого предмету, одним з яких є і правознавство, вивчали К.Баханов, О.Пометун, О.Фідря та ін. Педагогічні основи формування правосвідомості учнів (як складової мети шкільної правової освіти) вивчала Н.Ткачова. І.Матвієнко розглядав такий аспект цілепокладання у навчанні правознавства, як формування ціннісних орієнтацій, Т.Смагіна – громадянської компетентності. С.Нетьосов, розробляючи методіку застосування ІКТ на уроках основ правознавства, вказав на формування предметних навичок і умінь учнів, розвиток ціннісних орієнтацій як основи правової компетентності,

стимулювання творчого пошуку і процесів мислення школярів. Ґрунтовні дослідження проблематики цілей та завдань уроку правознавства проведені О.Пометун. Проте, комплексного узагальнюючого дослідження значення, способів постановки, класифікації цілей і завдань навчання правознавства, їх сутності не проведено, що й обумовило обрання теми й мету нашої наукової статті.

Формулювання цілей статті... Метою статті є визначення цілей та завдань уроку правознавства. Мета деталізується у конкретних завданнях, а саме: з'ясувати місце і роль правильного й чіткого визначення цілей та завдань для забезпечення ефективності процесу навчання правознавства; встановити сутність сучасних підходів до цілевизначення; охарактеризувати навчальні, розвивальні й виховні цілі навчання правознавства та розробити методичні рекомендації для вчителів щодо їх постановки й формулювання.

Виклад основного матеріалу дослідження... У результаті аналізу наукової та навчальної психолого-педагогічної літератури ми встановили, що значення цілей у процесі організації та проведення навчання опосередковується тим що, за умови правильного її визначення, вона стає засобом спонукання до дії, активізації й стимулювання пізнавальної діяльності учнів, причому, незалежно від того, знають вони, якою є ціль уроку, чи ні. Учень може не знати, яка ціль сформульована вчителем, вважає Т.Ільїна, але вона має бути сприйнята ним на рівні свідомості й, таким чином, стимулювати його пізнавальний інтерес, обумовлювати виникнення бажання виявити певні вольові зусилля для досягнення своїх навчальних цілей як підґрунтя прояву певних мотивів учіння [3, с. 206]. На думку О.Савченко, школярам треба повідомляти тему й мету уроку, але так, щоб діти зрозуміли їх, щоб це активізувало їхні зусилля й стимулювало до співробітництва з учителем. Тут можна використовувати найрізноманітніші способи, залежно від віку учнів та особливостей предмета [8, с. 268].

Цілевизначення уроку є надзвичайно складною справою. Вчитель здійснює його, виходячи, передусім, з вимог навчальної програми курсу, а також, як вказує Ю.Бабанський, з урахування особливостей конкретного класу, рівня попередньої підготовки, освіченості, вихованості й розвитку учнів, можливостей самого педагога, матеріально-технічного обладнання кабінету тощо [6, с. 348]. Недостатня оцінка вчителем перелічених вище факторів, формальний підхід до постановки цілей та завдань уроку негативно впливають на перебіг процесу навчання правознавства й значно знижують його ефективність. Особливо відчутним цей вплив є в реальних умовах української школи, коли у цілепокладанні продовжує переважати підхід, неспроможність якого вже доведена сучасною педагогічною наукою, теорією та практикою, й відповідно до якого, вказує О.Пометун, на уроці вчитель має передати, а учень – отримати певні знання, уміння й навички [7, с. 16].

Дидактикою вироблено різні способи формулювання цілей, наприклад, через зміст, діяльність вчителя, внутрішні процеси розвитку учня, навчальну діяльність учнів, результат навчання, виражений у діях учнів. О.Фідря проаналізував вказані способи й визначив недоліки кожного з них на прикладі цілевизначення уроку історії й зазначив, що формулювання через зміст вказує лише на зміст, який буде вивчатися й залишає незрозумілими вимоги до організації й очікуваних результатів навчання; формулювання через діяльність вчителя фактично ігнорує учнів; формулювання через внутрішні процеси розвитку учня передбачає постановку в загальних виразах, що є припустимим лише у Концепції або Державних стандартах; при формулюванні через навчальну діяльність учнів не досягається очікуваний результат навчання; за умови постановки цілей через результат навчання, виражений у діях учнів, вчитель має інструментарій, що визначає побудову навчання як діяльність учнів і може однозначно судити про її успішність [10, с. 6]. Як бачимо, майже всі проаналізовані вище способи постановки цілей містять недоліки. Оптимальним є останній, що передбачає постановку цілей через результат навчання, виражений у діях учнів.

Такий підхід значно відрізняється від традиційного формулювання мети і завдань уроку: міфічна мета на зразок “показати учням”, “підвести до висновку”, “добитись засвоєння” має бути змінена на реальні, життєві досягнення, яких очікуємо від уроку, акцентує увагу О.Пометун. Визначення цілей, а отже й формулювання результатів діяльності на уроці учнів має чітко відбивати рівень їх навчальних досягнень й передбачати: 1) обсяг і рівень засвоєння знань учнів, що буде забезпечений на уроці; 2) обсяг і рівень розвитку навичок і вмінь, який буде досягнуто після уроку; 3) ставлення (оцінку) учня до явищ, подій, процесів, засвоєних на уроці знань, умінь і навичок, що забезпечує розвиток емоційно-ціннісної сфери дитини, вплив на її переконання, характер, поведінку тощо. Відтак, очікувані результати уроку мають бути сформульовані за допомогою відповідних дієслів, наприклад, формування знань – через дієслова: пояснити, визначити, характеризувати, порівнювати, відрізнити тощо; формування умінь і навичок: дискутувати, аргументувати думку, дати власну оцінку, проаналізувати тощо; розвиток ставлення: сформувати і висловлювати власне ставлення до ..., пояснювати своє ставлення до ... Формулювання результатів уроку у такий спосіб дає можливість учителю й учням зрозуміти, як можна їх вимірювати, коли вони будуть досягнуті [7, с. 16].

Охарактеризований вище підхід узгоджується із загальною практикою цілевизначення, відповідно до якого ціль навчання є триединою. Це означає, що процес навчання переслідує три групи взаємопов'язаних цілей, вказує С.Гончаренко, а саме: освітню – озброєння учнів науковими знаннями, спеціальними й

загальнонавчальними вміння, навичками; розвиваючу – розвиток мови, мислення, пам'яті, творчих здібностей, рухової та сенсорної систем; виховну – формування світогляду, моралі, культури тощо [2, с. 205].

Навчальні цілі відображають: а) яким обсягом знань, умінь і навичок учень повинен оволодіти на уроці; б) на якому рівні: репродуктивному, конструктивному, творчому; в) яким чином вони будуть застосовуватися. Погоджуємося з С.Пальчевським, котрий вважає, що навчальна ціль може визначатися на один урок, або на кілька, пов'язаних однією темою, й деталізуватися в завданнях [5, с. 222]. Наприклад, на вивчення теми “Державний лад” курсу “Правознавство” в 10-ому класі (профільний рівень) відведено 4 уроки, загальною дидактичною ціллю яких є: визначити поняття державного ладу, характеризувати його структуру. Вона деталізується в завданнях: відрізнити форму правління від форми політичного режиму та територіального устрою; порівнювати й розрізнити: монархію та республіку як форми правління, демократичний та недемократичні форми політичного режиму, унітарну й федеративну форми територіального устрою. Навчальна ціль останнього уроку може передбачати застосування отриманих знань і використання їх у нестандартних та змінених умовах, наприклад, визначити й охарактеризувати державний лад України (іншої держави), завдання: вказати та обґрунтувати форми правління, політичного режиму, територіального устрою; пояснити особливості форми правління в Україні як президентсько-парламентській республіці, специфіку її як унітарної держави. Виходячи з того, що зміст шкільних правознавчих курсів розроблено з урахуванням принципів системності й наступності, вважаємо, елементи цілі вказаного уроку можуть включатися у ціль, сформульовану до наступної теми: «Народовладдя». Так, у навчальну ціль цієї теми вчитель може закласти: використовувати отримані раніше знання про демократію, демократичний політичний режим для характеристики прямої (безпосередньо народовладдя) та непрямой демократії, тобто, використовувати знання, набуті під час вивчення попередньої теми, у змінених навчальних умовах. Причому, доцільно відокремити завдання формування від завдань розв'язання, на які вказує В.Бондар [1, с. 42]. Так, до групи перших, або цільових завдань останньої теми відносимо: сформувати (визначити) поняття народовладдя, вибори, виборче право, референдум, абсентеїзм, електорат, вільний мандат, імперативний мандат; до групи других, безпосередньо навчальних завдань: використовувати Конституцію та відповідні Закони України для розв'язання юридичних задач (ситуацій) за змістом теми тощо.

Виховні й розвивальні цілі, так само як і навчальні, мають визначатися відповідно до можливостей дітей і конкретного навчального матеріалу, проте, у порівнянні з останніми, на думку О.Савченко, з'ясувати їх значно складніше [8, с. 266].

Розвивальні цілі уроків передбачають розвиток інтелектуальної, емоційно-вольової, діяльнісно-поведінкової сфери особистості [5, с. 222]. Чим більшою мірою навчання забезпечує розвиток, тим вища якість цих знань та їх дієвість, тому організація навчання має бути такою, яка б передбачала включення у процес навчання тих розумових дій і функцій, які необхідні для того, щоб учні успішно оволодівали цими знаннями, вміннями і навичками, вважає І.Малафійк. При цьому навчання виконує визначальну роль у розвитку, а власна діяльність учнів – провідну, тобто вихідним для навчання є досягнутий рівень розумового розвитку, а власна діяльність учня має забезпечувати його зміну й підвищення [4, с.210].

Науковцями розроблено орієнтовний перелік розвиваючих цілей за напрямками розвитку дитини. Для забезпечення розвитку мислення в учнів, за О.Савченко, слід розвивати такі їхні вміння, як: аналізувати навчальний матеріал, порівнювати, визначити головне, знаходити причинно-наслідкові зв'язки, узагальнювати, доводити, діяти за аналогією [8, с. 266]. Для формування різноманітних умінь, одержання нових знань та їх застосування школярі мають бути залучені до діяльності з порівняння, розпізнавання, розрізнення, виявлення різниці і подібності, класифікації, аналізу, синтезу, узагальнення, абстрагування, категоризації об'єктів, протиставлення, створення, проектування, запам'ятовування, перенесення, уяви, відтворення, прикладання, обстеження, орієнтування, виявлення відмінності і подібності, побудови здогадок, впізнавання, реконструкції і перетворення, відтворення в пам'яті, перегруповання, відновлення, розчленування, об'єднання, виділення, віднесення невідомого до відомого та ін. [4, с. 215].

Розвиток самостійності у навчанні можна реалізувати через послідовність цілей, що передбачає формування таких вмінь, як: працювати за зразком і вказівками вчителя, таблицями; працювати з коментуванням своїх дій; самостійно застосовувати правило; самостійно пізнавати, тобто самостійно ознайомлюватися з новим матеріалом. Щоб навчити дітей самостійно вчитися, ставлять за мету виховувати спостережливість, уважність, виробляти звички до планування своїх дій, самостійного контролю проміжних і кінцевих результатів. Доцільно час від часу ставити на деяких уроках як розвивальну мету формування вміння запам'ятовувати, організовувати своє робоче місце, берегти час [8, с. 267].

На нашу думку, програмний матеріал правознавчих курсів дає вчителю змогу цілеспрямовано розвивати в учнів такі вміння й навички:

- *порівнювати, шукати й знаходити подібне й відмінне*, наприклад, шляхом порівняння: ознак держави й додержавної форми організації суспільства, їх сутності й призначення в суспільстві; монархії та республіки як

форм правління; ознак норм моралі і норм права; моральної та юридичної відповідальності; прав людини і прав громадянина; правового статусу громадянина й іноземця; системи права й системи законодавства тощо;

- *аналізувати, узагальнювати, робити висновки*, наприклад, розкласти загальне визначення держави або права на окремі ознаки й навпаки, з'ясувати елементи структури держави, системи права й законодавства, правової норми, правопорушення, правовідносин та ін.;

- *визначати головне й другорядне*, наприклад, вивчаючи тему: "Поняття та ознаки держави" слід досягти усвідомлення учнями таких суттєвих (головних) ознак держави, як: наявність певної території, чітко окресленої кордонами; громадянства (підданства); права як волевиявлення держави; податкової системи; органів управління та примусу. Перелічені ознаки є характерними для всіх держав на різних етапах їх розвитку, у той час, як деякі інші, а саме, наявність банківської системи, характеризує ті держави, що вже виникли й тривалий час існували без таких систем. Що ж до наявності власної грошової одиниці як ознаки держави, зазначимо, що існують держави, наприклад ті, що входять до Європейського Союзу, які її мали, а потім відмовилися й перейшли на загальну для цього державного утворення одиницю – євро. Отже, учні роблять висновок, що наявність банківської системи та власної грошової одиниці, як ознаки держави, є другорядними й не суттєвими, без яких остання може продовжувати своє існування. Таким чином розвиваються їхні відповідні уміння;

- *класифікувати*, наприклад, визначати види: функцій держави і права, форм політичного режиму, джерел права, нормативно-правових актів, виборів, виборчого права, правового статусу, прав і свобод, правопорушень, юридичної відповідальності, об'єктів та суб'єктів правовідносин тощо;

- *встановлювати причинно-наслідкові зв'язки* між: змінами, які відбувалися в первісному суспільстві, й виникненням держави як нової форми його організації; між діями та його негативними наслідками; правопорушенням та притягненням до юридичної відповідальності певного виду, зокрема, вчинення цивільно-правового проступку тягне за собою застосування заходів цивільно-правової відповідальності, адміністративного – адміністративно-правової, скоєння злочину є підставою для притягнення особи злочинця до кримінально-правової відповідальності тощо;

- *самостійності учнів*, самостійності мислення, пізнавальної самостійності, наприклад: самостійного ознайомлення із змістом нормативно-правових актів, з новим матеріалом у підручнику, словнику, довіднику та інших джерелах; самостійного застосування отриманої інформації для заповнення таблиці, відповіді на питання, розв'язання юридичної задачі (ситуації), написання реферату, доповіді на конференції, роботи в МАН, що передбачає переосмислення в новій ситуації раніше відомого; самостійної контрольної (оцінювальної) діяльності;

- *застосовувати знання в новій нестандартній ситуації*: безпосередньо в умовах навчання, наприклад, проаналізувавши ознаки громадянського суспільства й правової держави, перенести й накласти їх на Україну, визначити напрямки й перспективи їх розбудови в нашій державі, вказати на перешкоди й способи їх усунення; у позанавчальній діяльності для орієнтування в політико-правих реаліях минулого й сьогодення, обрання оптимальних, з огляду права, варіантів власної поведінки тощо;

- *переносити знання (дії) з однієї теми на іншу, однієї галузі знань на іншу*, тобто використовувати міжтемні та міжпредметні зв'язки. Прикладом використання міжтемних зв'язків є звернення до поняття джерела права при вивченні питання джерел кожної галузі права, або норма права – при характеристиці особливостей норми кожної галузі права тощо. Перенесення знань з однієї галузі знань на іншу доцільно реалізувати у такий спосіб: при вивченні в правознавчих курсах тем з історичного розвитку держави й права в Україні застосовувати знання з історії (Білль про права, Руська правда, Правда Ярославичей, Конституція Пилипа Орлика, Конституція США, Універсали Центральної Ради) й навпаки; при вивченні літературних творів, в яких мають місце прояви порушень прав людини, надавати їм юридичну оцінку; при вивченні курсів з економіки, використовувати знання, набуті при вивченні тем правознавчих курсів, що стосуються цивільного, господарського, підприємницького права й навпаки;

- *здійснювати прогнозування та планування* своїх дій, а також робити прогнози щодо можливих варіантів розвитку певної ситуації в юридичному аспекті та впливів юридичних рішень на розвиток політики, економіки, культури країни, що своєю чергою передбачає наявність і подальший розвиток вмінь аналізувати, узагальнювати, робити висновки.

У процесі навчання правознавства слід також *розвивати культуру усного та писемного мовлення*, наприклад, шляхом залучення учнів до активної навчально-пізнавальної діяльності (інтерактивні методи), усного й письмового опитування, виконання самостійних письмових робіт (рефератів, повідомлень тощо). Зазначимо також, що особливого значення в групі розвивальних цілей набувають сьогодні ті, які пов'язані із завданнями творчого розвитку й саморозвитку особистості.

Виховні цілі навчання правознавства спрямовуються на формування правового світогляду, правової свідомості й правової культури засобами правознавчих курсів, насамперед їх змісту. Актуальним залишається питання щодо доцільності формулювання виховної цілі до кожного уроку. Вчитель – насамперед вихователь, проте це не означає, на думку О.Савченко, що до кожного уроку слід ставити виховну мету. Питання про

доцільність її формулювання вчитель розв'язує, вдумливо й усебічно зважуючи можливості матеріалу, з урахуванням і характеру засвоюваних понять, і специфіки оточення, в якому живе дитина. Можна сформулювати виховну мету до всієї теми, а в разі потреби доповнювати її на окремих уроках [8, с. 264, 266]. Загальні виховні цілі, за умови комплексного характеру виховної роботи, формуються до великих розділів програми на весь період їх вивчення, вважає С.Пальчевський [5, с. 224].

На нашу думку, сутність виховних цілей та послідовність їх досягнення у навчанні правознавства обумовлюється структурою правової свідомості, що включає правові знання, правові оцінки (ставлення, погляди), правові настанови (установки, переконання). Набуття й засвоєння правових знань передбачається дидактичною ціллю, проте, оцінка цих знань і правової дійсності з їх погляду, вироблення ціннісного ставлення до правових явищ є аспектами виховної цілі. Як бачимо, нею передбачається передусім вироблення *ставлення* особи до чинного, минулого та бажаного права, й діяльності, з ним пов'язаної. Ставлення (оцінка) формується як результат інтеріоризації, або привласнення, сприйняття (розуміння) й включення особою певних знань і цінностей, вироблених на їх основі, у власну систему цінностей, а також передбачає емоційне забарвлення, тобто відбувається процес не прямого відтворення в діях особи одержаних знань, а виникає їх переосмислений варіант, співвіднесений з поглядами на правове, обов'язкове. Отже, формування *поглядів* особи як форми вираження свого ставлення до тих чи інших правових явищ, процесів, фактів, об'єктів є наступним етапом досягнення виховних цілей у навчанні правознавства.

Правосвідомість не тільки виражає ставлення особи до правової дійсності, а й спрямовує її на певні зміни в правовому середовищі, прогнозує й моделює їх. Однак, правові погляди не можуть забезпечити виконання такого призначення правосвідомості, оскільки вони не містять активної складової, мають пасивний характер. Відтак, конкретним кінцевим результатом навчання правознавства у даному напрямку є вироблення *переконання* (*правової настанови, установки*). Крім знань і ставлення до них, переконання включають психологічну готовність до дії як певної правової поведінки, готовність проявити активність у сфері пізнання і реалізації права. Переконання, вказує І.Малафійк, – це важливий осмислений мотив поведінки, який надає всій діяльності людини особливу значущість і спрямованість [4, с. 183]. Правова настанова є конкретною програмою поведінки у певних умовах, яка формується з усіх належних суб'єкту правових (правомірних і протиправних) знань, оцінок, думок, настроїв, звичок, навичок, сподівань, ставлень до кого-небудь і до чого-небудь, котрі переходять в інтереси й прагнення, що детермінує роль правової настанови як суб'єктивного регулятора поведінки. Зазначимо, що елементи виховної цілі пов'язані, між ними відбуваються не лише прямі, але й зворотні зв'язки і впливи.

Особливість виховних цілей навчання правознавства полягає у тому, що вони інтегрують завдання правового й морального виховання. Це пояснюється тим, що мораль є основою права, відповідно, правова культура тісно пов'язується з моральною. Оцінка правових явищ, здійснювана правосвідомістю, акцентує увагу О.Скаун, є не тільки правовою, а й їх моральною оцінкою, визначенням їх відповідності моралі суспільства. Тому будь-які порушення законності, ігнорування законних прав і інтересів особи, недодержання вимог справедливості при вирішенні питань про юридичну відповідальність завжди розглядаються як аморальні явища. У свою чергу, правова культура справляє зворотний вплив на моральну. Вона служить необхідною умовою формування високих моральних якостей громадянина. Знання й розуміння сутності й призначення правових явищ – права, правосуддя, законності, правової відповідальності, непохитна переконаність у необхідності суворого додержання норм права сприяють зміцненню у свідомості людини основних принципів і категорій моралі [9, с. 464, 469].

Отже, визначення цілей та завдань кожного уроку правознавства є надзвичайно складною, важливою й відповідальною справою, що передбачає здійснення вчителем як організатором процесу навчання певної сукупності дій. На нашу думку, вони будуть ефективними за умови комплексного підходу, який передбачає:

- аналіз навчальної програми курсу й визначення на цій основі дидактичної та розвивальної цілей уроку;
- вивчення змісту відповідного параграфа (розділу) й уточнення формулювання дидактичної та розвивальної цілей;
- продумування виховних можливостей змісту (методів і форм навчання) й визначення виховних цілей уроку;
- встановлення перспективних та ретроспективних зв'язків між цілями уроків у межах однієї теми, розділу, що є необхідним для забезпечення: по-перше, єдиних підходів до формулювання цілей; по-друге, системності, послідовності, наступності й перспективності у навчанні правознавства;
- визначення місця і ролі теми, її дидактичної, розвивальної й виховної цілей у досягненні загальної цілі правознавчого курсу й мети шкільної правової освіти (встановлення її ієрархічності);
- повідомлення теми і цілей учням з обов'язковою вказівкою на строки та шляхи її досягнення (наприклад, на одному уроці, чи системі уроків у межах розділу; із застосуванням певних методів або форм навчання), а також способи діагностування для з'ясування рівня її досягнення учнями;

- формування (можливо) персональних цілей учнів (груп учнів), наприклад, визначення проблеми для подальшого її дослідження, вироблення вміння розробляти схеми (якщо раніше не могли цього робити), формулювання персональної виховної цілі, зокрема, для конкретного важковихованого підлітка (групи учнів).

Висновки... У результаті проведеного дослідження ми встановили, що визначення цілей та завдань до кожного уроку вимагає особливої уваги вчителя, повинно відбуватися з урахуванням різноманітних чинників та у контексті сучасного підходу до постановки цілей через результат навчання, виражений у діях учнів. Вчитель має виходити з того, що ціль навчання правознавства є триєдиною, інтегрує освітній, розвивальний та виховний аспекти. Навчальна ціль полягає в засвоєнні обсягу і рівня знань, умінь і навичок учнів, що буде забезпечений на уроці. Розвивальною ціллю передбачається розвиток вмінь і навичок порівнювати, шукати й знаходити подібне й відмінне, аналізувати, узагальнювати, робити висновки, визначати головне й другорядне, класифікувати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, самостійно мислити, застосовувати знання в новій нестандартній ситуації, переносити знання (дії) з однієї теми на іншу, однієї галузі знань на іншу, здійснювати прогнозування та планування. У процесі навчання правознавства слід також розвивати культуру усного та писемного мовлення. Особливого значення в групі розвивальних цілей набувають сьогодні ті, які пов'язані із завданнями творчого розвитку (саморозвитку) особистості.

Виховні цілі у процесі навчання правознавства спрямовуються на формування правового світогляду, правової свідомості й правової культури засобами правознавчих курсів. Послідовність досягнення виховних цілей у навчанні правознавства обумовлюється структурою правосвідомості. Отже, реалізація виховних цілей вимагає: вироблення на ґрунті правових знань ставлення особи до права й діяльності, пов'язаної з ним; формування поглядів особи як форми вираження свого ставлення до тих чи інших правових явищ, процесів, фактів, об'єктів; вироблення переконання (правової настанови, установки), що, крім знань і ставлення до них, включають психологічну готовність до дії як певної правової поведінки, готовність проявити активність у сфері пізнання й реалізації права.

Враховуючи те, що визначення цілей до кожного конкретного уроку є складною, важливою й відповідальною справою, нами розроблено методичні рекомендації, що передбачають вчинення вчителем як організатором процесу навчання певного комплексу дій, а саме: аналізу навчальної програми курсу й визначення на цій основі дидактичної та розвивальної цілей уроку; продумування виховних можливостей змісту (методів і форм навчання) й визначення виховних цілей уроку; встановлення перспективних та ретроспективних зв'язків між цілями уроків тощо.

Подальшого дослідження потребує проблема встановлення зв'язків (взаємозв'язків) між компонентами системи навчання правознавства, передусім цільового з іншими: змістовим, стимулюючо-мотиваційним, організаційно-управлінським, контрольним, оцінно-результативним.

Література

1. Бондар В.І. Дидактика. / В.І. Бондар / – К. : Либідь, 2005. – 264 с.
2. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. / С.У. Гончаренко. – Київ : Либідь, 1997. – 376 с.
3. Ильина Т.И. Педагогика : курс лекцій. Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов / Т.И. Ильина. – М. : Просвещение, 1984. – 498 с.
4. Малафійк В.І. Дидактика [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://textbooks.net.ua/content/view/6115/49/>.
5. Пальчевський С.С. Педагогіка : навч. посіб. 2-е вид. / С.С. Пальчевський. – К. : Каравела, 2008. – 496 с.
6. Педагогика : учеб. пособие для студентов пед. ин-тов / Ю.К. Бабанский, В.А. Сластенин, Н.А. Сорокин и др.; Под ред. Ю.К. Бабанского. – 2-е изд., доп. и перераб. – М.: Просвещение, 1988. – 479 с.
7. Пометун О. Після цього уроку ваші учні зможуть ..., або поговоримо про результати навчання / Олена Пометун // Історія в школах України. – 2004. – № 6. – С. 15-19.
8. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи : Підручник для студентів педагогічних факультетів / О.Я. Савченко. – К. : Абрис, 1997. – 416с.
9. Скакун О.Ф. Теорія держави і права : підручник / Пер. з рос. / О.Ф. Скакун. – Харків : Консум, 2001. – 656 с.
10. Фідря О. Стратегічна мета – розвиток особистості (Сучасний зміст шкільної історичної освіти та форми його введення до навчального плану) / Олег Фідря // Історія в школах України – 2004. – № 8. – С. 2-8.

Анотація

У статті розглядається проблема визначення цілей та завдань уроку правознавства, міститься їхня класифікація та характеристика.

Аннотация

В статье рассматривается проблема определения целей и заданий урока правоведения, содержится их классификация и характеристика.

Summary

The article discusses the problem of defining the goals and objectives of the lesson law contained, their classification and characteristics.

Ключові слова: цілі та завдання уроку, цілевизначення, навчальні, розвивальні, виховні цілі.

Ключевые слова: цели и задания урока, целеопределение, учебные, развивающие, воспитательные цели.

Key words: goals and objectives of the lesson, defining goals, training, developing, educational purposes.

Подано до редакції 03.09.2011.